

На УКУА 1998
січень

Лексико-семантичні і структурні особливості термінів і професійної лексики в художньому стилі сучасної української літературної мови

Рогачова Г.Г., доцент кафедри
української мови НаУКУА

У художньому стилі сучасної української літературної мови функціонують усі структурні типи термінів: як мовні, так і позамовні, серед яких найчастіше трапляються знаки та цифрові символи.

Серед мовних термінів частіше від інших вживаються непохідні терміні-слова: ембріон, чубуки, рак, бетон, цемент, уран, графіт, похідні: акселерація, емансипатор, гоморіум, експериментатор, канцерогени, зародковий, атомники, реакторник, енергетика, кардіограма, респіратор, реаніматор, дозиметрист та ін. - "серед яких є індивідуально-авторські номінації. Характерно, що процес деривації подібних номінацій не виходить за рамки правил словотвору сучасної української мови. Автори використовують найбільш продуктивні національні та інтернаціональні дериваційні морфеми, серед яких помічено суфікси пестливості -ат-, -енц-, -ик-: чубучата, кораблик, суденце; агентативні суфікси -тор-, -ник-, -ист-, а також інші, з-поміж. яких переважають продуктивні інтернаціональні компоненти. При творенні відприкметникових іменників найпродуктивнішим виявився суфікс -к(а): аварійка, атомка і под. Значне місце посідають складні структури: астроплан, астронавігація, зореплавання, кіловат-година, барометр-анероїд; різного роду аббревіатури: перфострічка, ультракороткохвильові радіолокатори, СНІД, ккд, начрежиму, спецшкола, турбогенератор, будком та ін.

Автори художніх творів активно використовують терміні-словосполучення, серед яких розрізняються: а) вільні словосполучення (атомна енергія, енергія розпаду, атомні ядра, ядра плутонію, атомна електростанція, космічна швидкість, швидкість ядра, радіаційна карта, радіолокаційні прилади, радіолокаційні установки, прилади керування, радіоактивна пара, детентний період, період піврозпаду, міжпланетна

станція, міжпланетний корабель, радіаційна обстановка, протигангренозна сироватка і под.), де кожний з компонентів - термін, що може вступати в двосторонній зв'язок; б) зв'язані словосполучення, де ізолювано взяті компоненти можуть і не бути термінами, а в поєднанні вони утворюють термін - словосполучення: мертва вода, важка вода, радіоактивний йод, імунологічний бар'єр, мислячий робот, зоряна доба, зоряні хвилини і под. Вільні словосполучення, віднайдеши в художніх творах, кількісно значно переважають зв'язані, що не порушує загальної тенденції до переваги перших і в спеціальних текстах.

До двокомпонентних термінів-словосполучень належать і терміни-епоніми та створені за їх подібністю індивідуально-авторські номінації: хвороба Паркінсона, симптомом Зайченка і под. Багатокомпонентні терміни представлені невеликою кількістю номінацій: відкритий розпад радіоактивних елементів, діставати дози опромінювання та ін.

У художніх творах зафіксована також незначна кількість термінів-фразеологізмів: антонів вогонь, пуд (сценарної) руди та под., які здебільшого двокомпонентні.

Численну групу становлять номенклатурні назви (бурильні молотки, електричний молоток, мостовий кран, баштовий кран, блок В, блок Г, реактор Г): серед них часто вживаними є комбіновані номінації, до складу яких входять мовні назви і цифрові символи: ракетні міжпланетні кораблі "Місяць-1", "Місяць-2", супутники "Диск-1", "Диск-2", астроплан "Венера-1" і под. Багатокомпонентні номенклатурні назви: Український науково - дослідний інститут, Ленінградський інститут фізичної хімії і под.

Серед семантичних особливостей термінів у художніх творах варто назвати синонімію (скальпель - ніж, оперувати - різати, ампутувати - відрізати, відтяти). Найчастіше синонімами до термінів виступають нетермінологічні еквіваленти, які розглядаються дослідниками як стилістичні синоніми термінів, наприклад: хвороба Паркінсона дрижальний параліч: паротит - свинка: білокрів'я - променева хвороба; оживити, окультурити (пустелю) - повернути до життя.